

Г.В. ГОГОЛІНА

Галина Володимирівна Гоголіна, аспірант Київського університету права НАН України

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ПРАВОЧИНІВ ІНТЕРНЕТ-АУКЦІОНУ

З розвитком телекомунікаційних технологій, зокрема Інтернету, лєвова частка правовідносин поширилася на кіберпростір. Свою діяльність у мережі Інтернет нині провадять юридичні особи, фізичні особи-підприємці, органи державного управління та їм підвідомчі структури, використовують у приватних інтересах фізичні особи. Правочини набули нової форми – електронної. Електронна форма правочинів хоча й прирівнюється законодавцем до письмової, проте для деталізації правового режиму її використання прийнято низку нормативно-правових актів^{1,2}. На жаль, відсутність єдиного закону для регулювання Інтернет-аукціонної діяльності, а також існування окремих норм, що містяться в розрізних за сферою правового регулювання нормативних актах, не сприяють належному розумінню змісту правовідносин та визначенню їх суб'єктного складу.

Метою статті є визначення кола суб'єктів, що беруть активну участь в Інтернет-аукціоні, мають законний правовий інтерес в його організації, проведенні та результатах. В основу дослідження покладено існуючі нормативно-правові акти та судову практику, в якій висловлена позиція Верховного Суду України з питань організації та проведення Інтернет-аукціону.

Питання учасників договірних правовідносин досліджувалось такими науковцями, як: М.М. Агарков, М.С. Алябшишев, С.М. Бервено, Т.В. Боднар, М.І. Брагінський, В. В. Вітрянський, О.В. Дзера, В.В. Копейчиков, Н.С. Кузнєцова, А.В. Луць, Р.А. Майданик, Я.Р. Романюк, І.В. Спасибо-Фатєєва, Р.Б. Шишка. Проте питанню суб'єктного складу Інтернет-аукціону не приділено належної уваги.

Інтернет-аукціон є моделлю купівлі-продажу. Характер відносин, що складаються між суб'єктами Інтернет-аукціону, є договірним. Відтак, відносини мають цивільно-правову природу. Цивільні правовідносини, як відомо, мають триланкову структуру: учасники (суб'єкти), певне майнове або немайнове благо (об'єкт), суб'єктивне цивільне право і суб'єктивний цивільний обов'язок (зміст). Для дослідження суб'єктного складу Інтернет-аукціону, нагальним є аналіз правосуб'єктності особи для можливості її вступу у правовідносини як учасника, організатора чи замовника. Правосуб'єктність особи визначається через обсяг її цивільної правоздатності та дієздатності.

Фізичні та юридичні особи, як учасники цивільних правовідносин (ч. 1 ст. 2 ЦК України)³, мають право укладати Інтернет-аукціонні правочини. Проте можливість їх участі обмежена законодавством та правилами Інтернет-аукціону. Обмеження участі фізичних осіб обумовлено віковим цензом – досягненням необхідної цивільної дієздатності. З огляду на транскордонні можливості e-commerce важливо також звернути увагу і на вікові обмеження для фізичних осіб в інших країнах. Зважаючи на те, що особа набуває контрактної дієздатності раніше, аніж повноліття, доречним буде для цілей статті вживати таку ознаку, як достатня контрактна дієздатність, або контрактоздатність. Відповідно до ст. 34 ЦК України³ повну цивільну дієздатність фізична особа набуває по досягненні 18 років. Щодо малолітніх осіб, які не досягли 14 років, то законодавець надав їм право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини невисокої вартості (ст. 31 ЦК України)³. Дрібний побутовий правочин має задовольняти побутові потреби особи, відповідати її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та має стосуватися предмета, який має невисоку вартість (ч.1 ст. 31 ЦК України)³. У законодавчих актах відсутнє розмежування правочинів за вартісним показником, у наявності лише дефініція дрібного побутового правочину. Відсутність градації правочинів ускладнює їх диференціацію на ті, що вчинені в межах дієздатності малолітньої особи або за її межами. Невисока вартість є поняттям оціночним та залежить від майнового й соціального стану окремої малолітньої особи. Таким чином, річ, що для однієї особи має невисоку вартість, для іншої може виявитися високовартісною, що для однієї особи є необхідним для її соціального розвитку, то для іншої – зайве. Зарубіжна судова практика вирішує питання дійсності контракту з неповнолітнім, виходячи з існуючої необхідності для останнього такого зобов'язання, з урахуванням умов життя, тобто соціального статусу неповнолітнього, його благополуччя та майнового стану. Так, у 1908 р. Англійській суд слухав справу *Nash v. Inman* (1908) 2 KB 1, (CA)⁴ за позовом кравця про сплату грошей за пошитий одяг на замовлення неповнолітнього студента, який відмовився виконувати контракт та послався на свою контрактну недієздатність за віком. Дослідивши обставини справи, суд дійшов висновку, що оскільки неповнолітній на момент вступу в контрактні відносини вже мав достатньо одягу того ж типу, що замовляв у кравця, то замовлений одяг не був для нього необхідним. Суд дійшов висновку, що зобов'язання за кон-

трактом не виникло, тобто контракт був визнаний недійсним. Тобто, визначальним показником для суду було з'ясування нагальної потреби у купівлі одягу з урахуванням статусу неповнолітнього, а не ціни товару. Варто звернути увагу на ч. 2 ст. 31 ЦК України³, що обмежує відповідальність малолітньої особи за завдану нею шкоду. У ч. 1 ст. 1 ЦК України³ визначено, що цивільні правовідносини засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленню, майновій самостійності їх учасників. Оскільки малолітня особа не несе особисто відповідальності за наслідками своїх вчинків, зокрема за завдану нею шкоду (ч. 2 ст. 31 ЦК України)³, то вона не є юридично рівною повнолітньому контрактоздатному контрагенту. Принцип юридичної рівності учасників цивільних правовідносин є визначальним принципом цивільного права, як, до речі, і принцип майнової самостійності (ч. 1 ст. 1 ЦК України)³, якою малолітня особа користується стосовно своїх речей, що є необхідними для її освітнього і соціального розвитку (ч. 1 ст. 174 СК України)⁵. Отже, малолітня особа не є самостійним учасником контрактних правовідносин. Малолітня особа відповідно до законодавства України не може самостійно вчиняти дрібні побутові правочини в мережі Інтернет з огляду на необхідність використання електронних платіжних систем, електронно-цифрового підпису. Отже, можна зробити висновок, що в Інтернет-аукціонних відносинах малолітня особа не володіє контрактною дієздатністю відповідно до цивільного законодавства України.

Щодо неповнолітньої особи, то в ч. 1 ст. 32 ЦК України³ визначено, що особа віком від 14 до 18 років має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами. Цивільну відповідальність за порушення укладеного договору неповнолітня особа несе самостійно відповідно до ч. 1 ст. 33 ЦК України³. Неповнолітня особа має право користуватися інструментарієм для укладання дистанційних електронних договорів відповідно до п. п. 6.3, 6.4, 7.4 постанови № 492 від 12 листопада 2003 р. правління Національного Банку України⁶ щодо відкриття банківського рахунку, користування його коштами, зокрема засобами електронних платіжних систем, та ч. 1 ст. 32 ЦК України³, ст. ст. 17, 18, 19 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року⁷. Таким чином, неповнолітня особа, що має банківський рахунок та управлена розпоряджатися своїми власними коштами, зокрема засобами Інтернет-банкінгу, є контрактоздатною відповідно до законодавства України та звичаїв ділового обігу. Юридична рівність неповнолітньої особи в цивільних правовідносинах проявляється в її майновій самостійності та у особистій відповідальності за укладеними правочинами. Отже, неповнолітня особа може бути у суб'єктному складі Інтернет-аукціону. Проте дистанційний характер Інтернет-правовідносин зумовлює необхідність враховувати особистий закон неповнолітньої фізичної особи, яка не є резидентом. Законом України «Про міжнародне приватне право»⁷ від 23 червня 2005 р. у ч. 1 ст. 18 встановлено, що у правовідносинах, де однією із сторін є іноземний елемент, цивільна дієздатність фізичної особи визначається її особистим законом. Так, у ст. 16 цього Закону⁷ визначено поняття особистого закону фізичної особи як право держави її громадянства, а за відсутності останнього, чи за наявності більш аніж одного громадянства – право тієї держави, з якою особа має більш тісний зв'язок. Процесуальна правоздатність та дієздатність іноземців в Україні визначається законодавством України. Тобто, відповідно до ст. ст. 28, 29 ЦПК України⁸ особа віком від 14 до 18 років користується цивільними процесуальними правами і виконує свої цивільні процесуальні обов'язки в суді у справах, що виникають за наслідками їх вчинків, якщо інше не встановлено законом. Таким чином, неповнолітні особи мають право оспорювати результати Інтернет-аукціону, якщо під час його організації та проведення були порушені їх права та законні інтереси.

Продавець, що розповсюджує товар засобами Інтернет, як правило, не обізнаний щодо обсягу цивільної або контрактної дієздатності контрагента. Так, в деяких штатах США Алабама⁹, Небраска¹⁰ повна цивільна дієздатність настає у віці – 19 років, а контрактна – у 18, в той час як інші штати в своїх законодавчих актах закріпили для повної цивільної дієздатності іншу вікову межу – 18 років, яка набувається одночасно з контрактоздатністю. В Японії¹¹, Новій Зеландії¹², Тайланді¹³ повна цивільна дієздатність настає з досягненням 20 років, а в Сінгапурі¹⁴, ОАЕ¹⁵, Колорадо (США)¹⁶ – 21. Більш того, іноземні закони часто містять зауваження щодо надання неповнолітній особі контрактної правоздатності для укладання окремих видів договорів по досягненні визначеного в тих актах віку. Окремо варто зазначити, що не тільки вік свідчить про необхідну цивільну контрактну дієздатність, а й відсутність обмеженої законом дієздатності, що в англійських країнах має назву «розумова здатність» (mental capacity)¹⁷. Отже, обсяг цивільної дієздатності в мережі Інтернет є можливість перевірити за допомогою наданих ідентифікуючих особу документів. Таким чином, під час укладання в мережі Інтернет дистанційного договору, зокрема Інтернет-аукціонного, особа вважається такою, що не має обмежень цивільної дієздатності, а сам дистанційний правочин, укладений засобами телекомунікацій, є дійсним, з огляду на презумпцію його правомірності (ч. 1 ст. 204 ЦК України)³.

Варіативні вікові обмеження країн світу, типові припущення про наявність необхідного обсягу контрактоздатності контрагента потенційно спричиняють ефект чинності вчинюваного в Інтернет-просторі електронного правочину.

Фізична особа в Інтернет-аукціоні може мати статус продавця, що розмістив свій товар на сайті Інтернет-аукціону, та статус учасника Інтернет-аукціону (покупця). Однією зі сторін правочину з орга-

нізації і проведення Інтернет-аукціону завжди є особа, що здійснює підприємницьку діяльність – організатор Інтернет-аукціону. Таке є справедливим лише для Інтернет-аукціонів, в яких організатор відповідно до договорів, укладених з продавцями та учасниками Інтернет-аукціону або вимог закону, взяв на себе зобов'язання продавця. Правова позиція Великої палати ВСУ викладена у постанові від 05 червня 2018 р.¹⁸, де продавцем майна на примусовому Інтернет-аукціоні, а отже, і стороною правочину, є не тільки організатор торгів, а й Державна виконавча служба (в особі уповноваженого виконавця), що має договір з організатором на реалізацію майна боржників. Державна виконавча служба виступає і замовником примусового Інтернет-аукціону, і продавцем товарів. У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р.¹⁹ у ч. 4 ст. 49 викладено перелік суб'єктів аукціону: замовник, організатор та учасники, а у ч. 5 ст. 49 статус замовника закріплено за ліквідатором, що призначається господарським судом.

Таким чином, у разі судового оспорювання результатів Інтернет-аукціону до справи мають бути залучені всі відповідачі: замовник Інтернет-аукціону, організатор та особа, що за результатами торгів визначена електронною торговою системою як учасник-переможець. Логічним є висновок: організатор і замовник є продавцями добровільного Інтернет-аукціону за відсутності пункту у договорі, що виключає можливість розгляду організатора як продавця. Таким чином, відповідальність за коректну інформацію по лоту також має покладатися на організатора. Повідомлення при реєстрації користувачів сайту Інтернет-аукціону про його функціонування в режимі дошки оголошень знімає з організатора тягар відповідальності за доброчесність контрагентів. У договорі між організатором і замовником можуть бути визначені варіативні можливості щодо статусу продавця: замовник і організатор, лише організатор, лише замовник. Продавець є стороною у договорі, що укладається за результатами Інтернет-аукціону, а отже, несе відповідальність за достовірність інформації про лот, його якість, асортимент, кількість, можливість використання за функціональним призначенням.

Щодо правосуб'єктності юридичної особи, то вона складається з цивільної правоздатності і цивільної дієздатності (ст. 80 ЦК України)³, які вона набуває під час її створення – з дня внесення в Єдиний державний реєстр запису про її створення (ч. 4 ст. 87 ЦК України)³. Юридична особа бере участь у Інтернет-аукціонних правовідносинах, що не виходять за межі її правоздатності (ч. 3 ст. 91 ЦК України)³. Таким чином, у межах своєї правоздатності юридична особа управнена укладати правочини як організатор Інтернет-аукціону, як замовник або його учасник.

У випадку примусового Інтернет-аукціону продавцем разом з організатором виступає Державна виконавча служба (або приватний виконавець). П.П. Макушев зазначає, що правосуб'єктність Державного виконавця обумовлена його адміністративно-правовим статусом²⁰. Адміністративно-правовий статус державного та приватного виконавця регламентований нормами адміністративного законодавства, зокрема Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 2 червня 2016 року²¹.

Отже, можемо зробити висновки, що суб'єктний склад Інтернет-аукціону становлять особи, які залучені до його організації та проведення: замовник, організатор, учасники. Організовувати добровільні та примусові Інтернет-аукціони управнені особи, що провадять підприємницьку діяльність. Замовником та учасниками є фізичні та юридичні особи відповідно до їх правосуб'єктності (контрактоздатності). У примусових Інтернет-аукціонах замовником є Державна виконавча служба або приватний виконавець, що разом із організатором мають статус продавця примусово вилученого майна та, відповідно, стороною правочину на Інтернет-аукціоні. Визначення кола суб'єктів Інтернет-аукціону, їх цивільно-правового статусу має істотне значення для обрання особою належного й ефективного способу захисту своїх порушених прав чи охоронюваних законом інтересів та залучення належних відповідачів до розгляду і вирішення спору.

¹ Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/851-15>

² Про електронно-цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/852-15>

³ Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

⁴ Care, Jennifer Corrin, Contract law in the South Pacific. London : Cavendish, 2001. – 332 p.

⁵ Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №№ 21–22 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

⁶ Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: постанова правління Національного Банку України від 12 листопада 2003 р. № 492 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>

⁷ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>

- ⁸ Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №№ 40–4 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
- ⁹ Code of Alabama § 26-1-1 : [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://codes.findlaw.com/al/title-26-infants-and-incompetents>
- ¹⁰ Reaching the Age of Majority. Nebraska State Bar Foundation. Booklet. April 2011. 48 p.
- ¹¹ Civil Code of Japon. Act No. 89 of April 27, 1896 : [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.moj.go.jp/content/000056024.pdf>
- ¹² Age of Majority Act 1970. (1970, No. 137). New Zealand Legislation, Parliamentary Counsel Office : [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/88727/101569/F2111917752/NZL88727.pdf>
- ¹³ Civil Code of Thailand (1925) : [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.thailawonline.com/en/thai-laws/civil-code.html>
- ¹⁴ Civil Law Act 1909 (Singapore). Cap 43, 1999 Rev Ed. : [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://statutes.agc.gov.sg>
- ¹⁵ Civil Code of UAE (As amended by Federal Law No. 1 of 1987) Translated from Arabic into English by James Whelan MA (Cantab), Cert. Ed. (London) Resident Manager, Clifford Chance, Sharjah Marjorie J Hall BA, PhD : [Electronic Resource]. – Mode of access: https://lexemiratidotnet.files.wordpress.com/2011/07/uae-civil-code_english-translation_.pdf
- ¹⁶ Colorado Revised Statutes Title 2 Legislative § 2-4-40 : [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://codes.findlaw.com/co/>
- ¹⁷ Mental Capacity Act 2005 : [Electronic Resource]. – Mode of access: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/9/section/62>
- ¹⁸ Постанова Верховного Суду України від 05 червня 2018 р., справа № 910/856/17 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74598911>
- ¹⁹ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
- ²⁰ Макушев П.В. Державна виконавча служба в Україні: адміністративно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Петро Васильович Макушев. – Запоріжжя, 2017. – 535 с.
- ²¹ Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02 червня 2016 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>

Резюме

Гоголіна Г.В. Суб'єктний склад Інтернет-аукціону.

У статті досліджено особливості правосуб'єктності осіб, що відповідно до українського та міжнародного законодавства мають право укладати правочини на Інтернет-аукціоні. Зроблено висновок, що визначення належного кола суб'єктів Інтернет-аукціону, їх правового статусу є важливим фактором для обрання ефективного способу захисту порушених прав особи.

Ключові слова: Інтернет-аукціон, суб'єкти, контрактосдатність, учасник, організатор, замовник.

Резюме

Гоголіна Г.В. Субъектный состав Интернет-аукциона.

В статье исследованы особенности правосубъектности лиц, которые в соответствии с украинским и международным законодательством имеют право заключать сделки на Интернет-аукционе. Сделан вывод о том, что определение надлежащего круга субъектов Интернет-аукциона, их правового статуса является важным фактором для избрания эффективного способа защиты нарушенных прав лица.

Ключевые слова: Интернет-аукцион, субъекты, договороспособность, участник, организатор, заказчик.

Summary

Gogolina G. Parties of the Internet-auction.

The article is dedicated to considering the features of legal capacity of persons who, in accordance with the Ukrainian and International law, have the right to conclude transactions on the Internet auction. It is concluded that the defining of a correct circle of persons of the Internet auction, their legal status is an important factor in choosing an effective way to protect their violated rights.

Key words: Internet-auction, parties, contract ability, participant, organizer, customer.